

Aan
Faculteitsbestuur Letteren

Van
Roelof van Deemter
André Rosendaal
Sake Jager

Datum
17 september 2020

Memonummer
eindversie

Onderwerp
Bijdrage CLIQ aan Strategieplan Letteren 2021-2026

---

1 Inleiding

Voor u ligt het een bijdrage aan het facultaire strategieplan 2021 - 2026 die op verzoek van het FB van de Faculteit der Letteren is opgesteld door CLIQ, het *Centre for Learning Innovation and Quality* van de faculteit. CLIQ bestaat uit experts op het gebied van onderwijsinnovatie en onderwijsondersteuning, docentprofessionalisering, toetsing en toetsbeleid. Uitgangspunt voor dit stuk zijn de onderwijsvisie van het CvB en de Faculteit der Letteren en de kaders die voor het Strategieplan zijn vastgesteld. De focus hebben we daarbij gelegd op onderwijsinnovatie. Huidige ontwikkelingen rond het Coronavirus zullen meerjarige effecten hebben, zoals een versnelde invoering van hybride onderwijs, aanpassingen aan onderwijsruimtes, verminderde instroom van buitenlandse studenten, minder mogelijkheden voor eigen studenten om naar het buitenland te gaan (Erasmus+, stages). De verwachte ontwikkelingen zijn meegenomen in dit visiedocument.

2 Terugblik Strategieplan 2015-2020

Bij het formuleren van onze aanbevelingen voor het komende strategieplan kijken we eerst terug op de doelstellingen en resultaten van het vorige meerjarenplan. Behaalde resultaten - mits positief - moeten naar onze mening geconsolideerd worden, iets wat bij eerdere innovatieprojecten niet altijd zorgvuldig is gebeurd. Daarnaast brengen we in kaart wat belangrijke ontwikkelingen zijn op het gebied van onderwijsinnovatie die voor de RUG en de faculteit van belang zijn.

Concrete doelen die in het [universitaire strategieplan 2016-2020](#) genoemd zijn:

- Ontwikkeling en evaluatie van innovatieve onderwijsmethoden, zoals ‘e-learning’ en de ‘flipped classroom’;
- Samenwerking tussen faculteiten, afdelingen en docenten ten gunste van de student;
- Ontwikkeling van coherente, effectieve en interdisciplinaire methoden om onderwijs vorm te geven;
- Versterking van onze academische gemeenschap door middel van ‘learning communities’ binnen de hele universiteit;
- Het onderwijs is zowel op bachelor- als op masterniveau gebaseerd op onderzoek;
- Bieden van een internationaal perspectief door het concept van de ‘international classroom’ toe te passen;
- Internationalisering en versterking van de academische gemeenschap door de introductie van een of meer internationale branch-campussen en de uitbreiding en verbetering van huidige internationale partnerschappen;
- Vergroten van de inzetbaarheid op de arbeidsmarkt en ondernemersvaardigheden.

Binnen de Letterenfaculteit zijn met het oog op bovengenoemde thema's uit het vorige strategieplan verscheidene initiatieven en projecten gestart (en in de meeste gevallen reeds afgerond).

- Active Learning (H5P bij ETC, Perusall o.a. bij ETC, Media Studies, Flipped Classroom bij CIW)
- Activerend talenonderwijs (project PALL - *Pro-Active Language Learning*)
- Learning Analytics (A4L - *Analytics for Learning*)
- Feedback (*Efficiënte feedback bij schriftelijke werkstukken*, Geschiedenis)
- Learning Communities (BA Media Studies)
- Virtual Exchange (ENVOIE, EVOLVE)
- Virtual Reality (Opleidingen Kunst, Cultuur en Media; Archeologie)
- MOOCs (o.a. *Introduction to Frisian*)

Het bevorderen van *Active Learning* was een van de meest prominente doelen uit het vorige strategieplan. Active learning is een onderwijsbenadering waarbij studenten directer betrokken zijn bij het leerproces door activiteiten aan te bieden zoals *problem-solving*, schrijfp opdrachten, groepsdiscussies, reflectie en andere activiteiten die kritisch denken bevorderen. Projecten die bij Letteren zijn uitgevoerd zijn het gebruik van Perusall bij o.a. Media Studies, Efficiënte Feedback bij Geschiedenis, Flipped Classroom bij CIW en H5P (interactive learning objects) bij taalvaardigheidsonderwijs. Bij de laatste groep is ook het PALL-project uitgevoerd, dat tot doel had tot een uniforme aanpak van active learning binnen ETC te komen.

In het kader van Learning Analytics is door de Letterenfaculteit onderzoek gedaan naar de mate waarin Nestor in het onderwijs wordt ingezet. Daarbij is onder meer gekeken naar de verschillende *tools* die door opleidingen worden ingezet voor activerend onderwijs. Door ESI is verder geëxperimenteerd met het toepassen van Learning Analytics als *Early Warning* systeem, waarmee tijdig studieproblemen van studenten kunnen worden gedetecteerd. Dat laatste bleek nog niet zo eenvoudig, en betekende extra werk voor studieadviseurs. Dit project krijgt een vervolg bij FSE, waarbij studenten, docenten en studieadviseurs inzage krijgen in de voortgang. Er zal dan ook gebruik worden gemaakt van de module *Predict* waarmee studiesucces kan worden voorspeld op basis van historische studeergegevens.

Virtual Exchange is gegeven de huidige omstandigheden een interessante vorm van onderwijs. Het kan gezien worden als een online vorm van *internationalisation-at-home* en als vervanging van of aanvulling op fysieke uitwisseling. Studenten werken online samen met studenten aan andere, buitenlandse universiteiten en doen daarbij naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden ook andere relevante vaardigheden op, waaronder interculturele communicatieve vaardigheden, kritische digitale geletterdheid en het samenwerken in interdisciplinair teamverband. ENVOIE is een universitair project dat inmiddels een vervolg heeft gekregen. Virtual Exchange is bij uitstek geschikt om in tijden van beperkte mogelijkheden tot fysieke uitwisseling zowel eigen als externe studenten internationale ervaring op te laten doen.

De Letterenfaculteit is een van de initiatiefnemers geweest van de Interfacultaire Virtual/Augmented Reality Hub, een samenwerkingsplatform tussen CIT (Reality Centre) en diverse faculteiten. Zowel bij KCM als bij Archeologie zijn enkele Virtual Reality producten ontwikkeld, en lopen aanvragen voor nieuwe projecten. Diverse groepen studenten en medewerkers, naast die van de genoemde opleidingen ook van Neurolinguïstiek, hebben demonstratie-bijeenkomsten in het Reality Center bijgewoond. Virtual Reality heeft daarmee een, weliswaar nog smalle, basis binnen de faculteit gekregen.

Zoals eerder aangegeven is het belangrijk om de resultaten van eerdere projecten te verankeren in het facultaire onderwijs. We doen hiervoor aan het eind van dit stuk een aantal aanbevelingen.

3 Huidige stand van zaken

3.1 Coronacrisis

Door de huidige Coronacrisis en de gedwongen abrupte overgang naar volledig online-onderwijs zijn alle geledingen van de universiteit voor grote uitdagingen gesteld. Dat het onderwijs grotendeels voortgang heeft kunnen vinden, is een enorme prestatie, maar laat onverlet dat het vooralsnog een vorm van *Emergency Remote Teaching* is zonder een zorgvuldig op de nieuwe situatie toegesneden onderwijsvisie. Daarvoor ontbrak immers de tijd. Uit de recent gepubliceerde resultaten van twee onderzoeken onder studenten blijkt dat zij in het algemeen tevreden zijn over het online onderwijs, maar dat ze het face-to-facecontact met studiegenoten en docenten missen, en ook de interactie tijdens de colleges. Met name het dialogische aspect dat in de facultaire onderwijsvisie een prominente plaats inneemt, blijkt onder grotere druk te zijn komen staan. De kwaliteit en frequentie van feedback, die belangrijke input voor studenten is om het eigen leerproces te monitoren en waar nodig bij te sturen, komen hierbij in het gedrang. Studenten missen de sociale kanten van het bijwonen van onderwijs. Het is duidelijk dat het onderwijs op korte termijn nog steeds aangepast zal moeten worden aan de beperkingen die door COVID-19 veroorzaakt zijn. Ook voor de langere termijn zien we de noodzaak tot aanpassingen, bijvoorbeeld wat betreft internationale uitwisselingen. Tegelijkertijd biedt de crisis ook mogelijkheden om bepaalde onderwijsvernieuwingen te versnellen. We noemen een paar voorbeelden:

- Active learning maakt vaak gebruik van digitale hulpmiddelen. Doordat docenten gedwongen zijn geweest zich te verdiepen in de beschikbare *tools* en deze daadwerkelijk te gebruiken - of op zijn minst uit te proberen - is mogelijk de drempel om deze ook echt te gebruiken verlaagd. Goede ondersteuning, zowel op onderwijskundig als technisch gebied, is daarbij een belangrijke voorwaarde om activerend leren te bevorderen.
- ESI heeft veel informatie over online onderwijs op haar website gezet. Daarnaast heeft men een aantal webinars gegeven over bijvoorbeeld online onderwijs, digitaal toetsen en het gebruik van audio en video in het onderwijs. Hiermee is het voor veel docenten makkelijker geworden zich bepaalde werkvormen eigen te maken.
- Het gebruik van kennisclips is toegenomen. De mogelijkheden om deze te produceren konden weliswaar nog niet ten volle worden benut omdat de vlak voor de crisis in gebruik genomen DIY-videostudio in de Harmonie niet ingezet kon worden, maar een volgende stap naar de Flipped Classroom - een door de RUG geadopteerd onderwijsmodel - is hiermee gezet.
- Een andere videotoeepassing is die van online, synchroon onderwijs via Blackboard Collaborate. Tot dusverre werd die mogelijkheid vooral gebruikt ten behoeve van studenten in het buitenland, internationale Masteropleidingen (o.a. Euroculture), Virtual Exchange en online responsiecolleges. Ook hiervoor geldt dat het instrument in de toekomst breder ingezet zou kunnen worden, ofwel voor de hier al genoemde toepassingen, maar ook bijvoorbeeld om externe experts en gastdocenten online presentaties te laten geven. Bij de herinrichting van de Harmonie kunnen meer zalen voor dit doel geschikt gemaakt worden¹.
- Voor enkele colleges bleken opleidingen te kunnen teruggrijpen op eerdere opnames van de hoorcolleges van een vak. Hoewel geen hoofddoel van het opnemen van colleges is deze mogelijkheid altijd genoemd als een van de voordelen ervan.
- Tot slot zal naar verwachting ook het online vergaderen vaker plaatsvinden, inclusief contact tussen docenten en studenten en tussen studenten onderling. Het kan bijvoorbeeld een instrument zijn ter versterking van de learning communities, doordat samenkomsten niet per se fysiek hoeven te zijn.

3.2 (Inter)nationale ontwikkelingen

- VSNU, Vereniging Hogescholen en SURF hebben in 2018 het initiatief genomen voor het 4-jarig [Vernellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT](#). De gedachte hierachter is dat ICT het onderwijsveld veel te bieden heeft, zelfs onvermijdelijk is gezien bijvoorbeeld de

---

¹ Sinds eind augustus is het aantal zalen met camera's en microfoons al drastisch uitgebreid.

ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, maar dat de ontwikkelingen te traag verlopen - vandaar de beoogde versnelling. Het programma loopt van 2019 tot 2022 en is gebaseerd op drie ambities:

1. Aansluiting op de arbeidsmarkt verbeteren;
2. Flexibilisering van het onderwijs stimuleren;
3. Slimmer en beter leren met technologie.

Deze ambities - ondergebracht in 8 zones, zoals *Faciliteren en professionaliseren van docenten* en *Aansluiting op de arbeidsmarkt verbeteren* - passen goed bij de doelstellingen van de faculteit. De RUG (in het bijzonder ESI) participeert in de zone *Naar digitale (open) leermaterialen*.

- EDUCAUSE, de internationale community rond het gebruik van ICT in het Hoger Onderwijs, publiceert jaarlijks het Horizon Report, waarin trends in het hoger onderwijs worden beschreven op sociaal, technologisch, economisch, onderwijs en politiek. De gesignaleerde trends kunnen met enig voorbehoud richtinggevend zijn bij het uitwerken van de doelen die de RUG zich in het kader van strategieplan zal stellen. Van de 15 genoemde trends (drie per thema) noemen we:
  - Privacy-aspecten van Learning Analytics.
  - Veranderingen in de arbeidsmarkt, lifelong-learning
  - Klimaatverandering en de gevolgen daarvan voor het (hoger) onderwijs
  - Demografische veranderingen, vergrijzing (met als gevolg een geringere instroom)
  - Alternatieve leerpaden zoals deeltcertificaten, nano- en micro-credentials, samenwerking tussen universiteiten
  - Nieuwe onderwijsmodellen, mix van online, blended en face-to-face onderwijs (deze trend werd al geconstateerd vóór de uitbraak van COVID-19).
  - Toenemende rol van Kunstmatige Intelligentie in het onderwijs, bijvoorbeeld bij het geven van feedback en assistentie door een virtuele student-assistent - maar, aan de andere kant, ook voor het genereren van *fake* werkstukken door software.
  - *Next-generation* leeromgevingen die flexibel leren beter ondersteunen, gebruik makend van open standaarden (IMS LTI) voor het koppelen van systemen.

Een aantal van deze ontwikkelingen is aan de RUG al in onderwijsvisies verwerkt. Het CvB heeft zich met het oog op lifelong-learning sterk gemaakt voor Extension Schools waar alumni zich kunnen laten bijscholen. Masteropleidingen kunnen via het behalen van Deeltcertificaten, *micromasters*, online en on-campus worden behaald. Samenwerking tussen universiteiten krijgt een nieuwe impuls door deelname aan het ENLIGHT netwerk, mede door de RUG opgericht, dat in juli 2020 officieel van start ging. Dit netwerk biedt nieuwe mogelijkheden voor onderwijsinnovatie, uitwisseling van staf en studenten en internationale studieprogramma's. Deze ontwikkeling kan niet los gezien worden van het nieuwe meerjaren-strategieplan. Binnen ENLIGHT zal onderwijs worden ontwikkeld rond vijf hoofdthema's:

- Climate Change
- Health and Well-Being
- Inequalities
- Digital revolution
- Energy and Circularity.

De trend naar blended learning is door Corona versterkt, waarbij de RUG expliciet koos voor een mengvorm van online en on-campus onderwijs: hybrid learning. De keuze voor een nieuwe digitale leeromgeving die het komend jaar zal worden gemaakt betekent dat de overstap naar een next-generation leeromgeving zeker zal worden gemaakt. Ook de fysieke leeromgeving zal ingrijpend veranderen. De Faculteit der Letteren is gestart met een grootschalige verbouwing van het Harmoniecomplex. Dit biedt mogelijkheden om na te denken over een ander soort onderwijsruimtes, de zogeheten *Learning Spaces*, een onderwerp dat momenteel wereldwijd in de belangstelling staan. In de voormalige Openbare Bibliotheek worden hiertoe vanaf september 2020 experimenteren uitgevoerd.

Klimaatveranderingen tenslotte kunnen gevolgen hebben voor de mate waarin RUG-studenten naar het buitenland gaan voor een fysieke uitwisseling - een verandering die samenvalt met het verminderd reizen vanwege Corona. Deels kan dat opgevangen worden door meer ruimte te bieden aan *virtual exchange* en *virtual mobility*.

3.3 Universitair Strategieplan 2021 - 2026 en Facultaire onderwijsvisie

We sluiten het overzicht van de huidige stand van zaken af met de voor dit stuk relevante kernelementen uit de facultaire onderwijsvisie, de kaders voor het nieuwe universitaire strategieplan en enkele ter zake doende ontwikkelingen aan de RUG

3.3.1 Universitaire thema's en kaders:

- Visie:
  - Kernwaarden
    - academisch excellent
    - inclusief, divers en integer
    - duurzaam
  - Leidende principes
    - interdisciplinair werken
    - samenwerken / verbinden
    - leiderschap op basis van vertrouwen
    - talent centraal
- Hoofdthema's: maatschappelijke thema's die bij uitstek om een interdisciplinaire benadering vragen, relevant zijn voor de regio, globale uitdagingen betreffen, en die binnen de RUG kritische massa hebben:
  - Energy transition and climate change
  - Public health
  - Technology and digital society
  - Sustainable society.

Elk thema is georganiseerd in een *school*.
- 'Universiteit van het Noorden' - aandacht voor en verbinding met de regio

3.3.2 Facultaire onderwijsvisie:

- 'Digital turn' vereist nieuwe vaardigheden bij docenten en studenten. Onderzoek kunnen doen met big data moet worden geïntegreerd in het onderwijs;
- We bieden een interactieve leeromgeving, waarin dialoog centraal staat;
- Eminente wetenschappers uit binnen- en buitenland worden binnengehaald;
- Docenten ontwikkelen werkvormen die aanzetten tot interactie;
- Er wordt gewerkt aan permanente verbetering van de onderwijskwaliteit;
- Studenten en docenten vormen samen een echte leergemeenschap;
- Het onderwijs is opgebouwd uit herkenbare leerlijnen;
- Toetsing dient, behalve voor het beoordelen van geleverde prestaties, ook om inzicht te verschaffen in hun vorderingen richting eindkwalificaties. Hierbij speelt formatieve evaluatie (feedback) een belangrijkere rol.

4 Aanbevelingen

Op basis van de hierboven beschreven doelstellingen ten aanzien van onderwijsinnovatie uit het recente verleden, gesignaleerde trends in binnen- en buitenland, de kaders voor het RUG Strategieplan 2021 - 2026 en de door de Letterenfaculteit geformuleerde onderwijsvisie komt CLIQ tot de hieronder geformuleerde aanbevelingen voor het facultaire strategieplan.

De belangrijkste aanbeveling betreft de richting die het onderwijs van de RUG de komende jaren op moet gaan: die van activerend leren in een hybride leeromgeving waarbij ICT een belangrijke ondersteunende rol vervult. ‘Actief leren’ geeft daarbij de hoofdrichting aan: uit onderzoek blijkt dat studenten die uitgedaagd worden het geleerde actief toe te passen, onder meer door er vragen over te stellen en erover te discussiëren met medestudenten, er op te reflecteren en met anderen samen te werken bij het oplossen van aan de leerstof gerelateerde problemen, een hoger kennisniveau kunnen bereiken. Om ruimte te scheppen voor de activerende lesvormen zal het traditionele hoorcollege (deels) worden vervangen door dan wel aangevuld met face-to-face en online onderwijsactiviteiten: *blended learning* wordt de norm, of, in tijdens van Corona, hybrid learning. Het onderwijs wordt herontworpen volgens de principes van *constructive alignment*, waarbij het didactische concept, de onderwijsvorm en het toetsprogramma in een samenhangend geheel studiegedrag bij studenten bevordert dat leidt tot het gewenste eindniveau. Omdat dit een richting is die door het CvB al ingezet is zal onze aanbeveling niet zozeer zijn om voor *active learning* te kiezen, maar vooral betrekking hebben op de stappen die gezet moeten worden om deze vorm van onderwijs succesvol te implementeren in de faculteit. Wij zijn ons bewust van de discussies rond deze begrippen. We kiezen in deze bijdrage voor de term Active Learning, omdat deze o.i. het best aangeeft wat de essentie is van deze vorm van onderwijs.

A. AANBEVELINGEN ROND, ACTIVE/BLENDED/HYBRID LEARNING, EN HET BEVORDEREN VAN DIALOOG

Aanbeveling A1: maak een meerjarenplan voor de overstap naar active learning en voer dit uit.

De (bredere) introductie van active learning zal niet vanzelf gaan. Docenten moeten vertrouwd raken met de verschillende vormen van activerend onderwijs die er mogelijk zijn en met de ICT-tools die beschikbaar zijn. Ze zullen in staat moeten zijn om een keuze te kunnen maken tussen verschillende werkvormen en tools, en ze zullen de ruimte moeten krijgen hun vakken te herontwerpen. Samenwerking met andere docenten en ondersteuning door onderwijskundigen en onderwijstechnologen is hierbij essentieel. Planning, uitvoering en monitoring van dit proces zijn noodzakelijk en worden ondergebracht op bestuurlijk niveau.

Aanbeveling A2: train docenten in het verzorgen van active learning

Er zijn meerdere factoren aan te wijzen die het belang van het continueren en versterken van docentprofessionalisering onderstrepen. De opstellers van de Versnellingsagenda constateren dat de potentie die het toepassen van ICT in het onderwijs heeft, niet ten volle wordt benut, en dat de ontwikkelingen te traag gaan. De Coronacrisis heeft laten zien dat docenten weliswaar de transitie naar online onderwijs konden maken, maar velen van hen missen nog bepaalde vaardigheden om ‘echt’ online onderwijs te geven (zie ook het visiestuk ‘A Digital Turn in Teaching the Humanities’ van Susan Aasman, Marije Michel en André Rosendaal).

Het doel van de docentprofessionalisering is dat docenten, bij voorkeur in teamverband, in staat zijn hun bestaande vakken te herontwerpen volgens de principes van activerend onderwijs. Ze zijn bekend met werkvormen die activerend leren bevorderen, en weten welke ICT-tools hierbij ingezet kunnen worden. Hierbij wordt gebruik gemaakt van *lessons learned* uit recente onderwijsprojecten.

In dat kader moet ook de overgang naar de nieuwe leeromgeving genoemd worden. Deze transitie vereist minimaal een basistraining voor de docenten, maar beter is het om deze gelegenheid aan te grijpen voor het vernieuwen van de onderwijspraktijk en het trainen van docenten in de daarvoor vereiste

vaardigheden. Daarnaast zou deze training in het gebruik van de leeromgeving met het oog op activerend en hybride leren, onderdeel van de BKO moeten worden.

Aanbeveling A3: zorg voor professionele ondersteuning ten behoeve van het onderwijs

Keer op keer blijkt hoe belangrijk ondersteuning door het OWP is: denk aan de inzet student-assistenten, AVServices, CLIQ en op centraal niveau ESI. Benoem in het strategieplan de noodzaak van deze ondersteuning en de kaders voor de inzet van de diverse groepen ondersteuners worden vastgesteld, zodat duidelijk is wie hierop een beroep kunnen doen en in welke mate.

Aanbeveling A4: faciliteer de uitwisseling van ervaringen rond active learning tussen docenten

Bij het maken van de overstap naar active learning zullen docenten er baat bij hebben wanneer ze niet alleen bij onderwijskundigen terecht kunnen, maar ook bij collega-docenten. Hiervoor worden *Communities of Practices* in het leven geroepen, waarin docenten van en met elkaar leren. Deze communities kunnen discipline-overstijgend zijn, maar worden ook opgericht om binnen opleidingen gezamenlijk de stap naar activerend onderwijs te maken.

B. AANBEVELINGEN BETREFFENDE TOETSING EN TOETSBELEID

Aanbeveling B1: Implementeer formatieve evaluatie als alternatief voor summatieve toetsing en versterk de dialoog over het leerproces; concretiseer de in de facultaire onderwijsvisie opgenomen beginselen ten aanzien van toetsing

- Toetsing niet slechts inrichten als “summatieve toetsing” (“assessment of learning”), om vast te stellen in hoeverre de leerder de leeruitkomsten gerealiseerd heeft, maar tevens als “assessment for learning” en “assessment as learning”. “Assessment for learning” is een benadering waarin inhoudelijke feedback wordt gegenereerd die vervolgens wordt ingezet door leerders om de volgende stappen in het leerproces te identificeren. “Assessment as learning” staat voor een continu proces van self-assessment door leerders waarin zij hun voortgang monitoren en reflecteren of dit proces. In de beide laatste benaderingen gebruikt een docent de resultaten van het assessment tevens als input voor het optimaliseren van het onderwijs.
- Van aanbod-paradigma naar dialoog-paradigma waarin bevindingen na formatieve evaluatie en summatieve toetsing voor zowel student (d.m.v. *feedback*, *feed-up* en *feed-forward*) als docent (aanpassingen in de instructie) ingezet kunnen worden voor het verhogen van de kwaliteit van het leerproces. Er wordt dus niet slechts teruggekeken (*feedback*), maar tevens vooruitgekeken naar de doelen die gerealiseerd moeten worden en wat op basis van een assessment naar voren komt als de meest voor de hand liggende stappen die toeleiden naar de doelen. Versterken van het kwaliteitsbesef en zelfregulerend vermogen van studenten met behulp van expliciete normering (bijv. met *rubrics*, waarmee in de faculteit al goede ervaringen zijn opgedaan, en *exemplars* (concrete voorbeelden van prestaties die gelinkt kunnen worden aan de verschillende kwaliteitsniveaus die in de *rubric* beschreven zijn) beschrijvingen van structuren in het curriculum (bijv. de beschrijving van leerlijnen in het toetsplan).

C. AANBEVELINGEN BETREFFENDE INTERNATIONALISERING, HET AANTREKKEN VAN EMINENTE WETENSCHAPPERS UIT BINNEN- EN BUITENLAND

Aanbeveling C1: vul internationalisering aan met online varianten

Internationalisering is een belangrijk integraal aspect van ons onderwijs. Een aantal van de hiervoor genoemde ontwikkelingen zullen (positieve dan wel negatieve) gevolgen hebben voor de manier waarop deze internationalisering gestalte zal krijgen: klimaatverandering (minder reizen), Corona, vergrijzing (minder instroom) enerzijds, het ENLIGHT netwerk en laagdrempeliger online communicatiemogelijkheden anderzijds. Wij pleiten voor een heroriëntatie op het thema internationalisering met o.a. een groter aandeel voor diverse online alternatieven. Hieronder vallen het ENVOIE project (Virtual Exchange), het stimuleren van het volgen van onderwijs bij andere ENLIGHT

universiteiten en het ontwikkelen van onderwijs voor ENLIGHT. Uitgangspunt hierbij zou moeten zijn dat we zoveel mogelijk studenten internationale, interculturele leerervaringen willen bieden.

Aanbeveling C2: moderniseer faciliteiten voor shared lectures en gastcolleges

Tijdens de lockdown is veel ervaring opgedaan met online onderwijs en zijn de drempels voor online communicatie verlaagd. Een van de mogelijkheden die nu eenvoudiger dan voorheen kan worden toegepast is het laten verzorgen van online gastcolleges door externe experts. Daarnaast kunnen Letterendocenten colleges op afstand verzorgen voor studenten van andere instellingen. Voor *shared lectures* - een docent geeft onderwijs aan studenten in een leslokaal en tegelijkertijd aan een of meer groepen elders - is enkele jaren geleden zaal 30 in het Harmoniecomplex ingericht. Deze moet worden gemoderniseerd. Verder moeten - zo mogelijk alle - leslokalen uitgerust worden met apparatuur waarmee zowel docenten als studenten in beeld gebracht kunnen worden, zodat studenten online colleges kunnen volgen, maar ook online gastsprekers studenten kunnen zien en horen.

D. AANBEVELINGEN BETREFFENDE PERMANENTE ONDERWIJSVERBETERING

Aanbeveling D1: zorg voor ondersteuning van docenten bij het vertrouwd raken met de nieuwe onderwijsruimtes na de verbouwing van het Harmoniecomplex

De verbouwing van het Harmoniecomplex wordt benut om een ander type onderwijsruimtes in te richten, die aansluiten bij activerend en hybride leren, maar ook bij de andere onderwijsthema's zoals learning communities, onderlinge dialoog, (interdisciplinaire) samenwerking, formeel en informeel leren. De plannen hiervoor zijn al in een vergevorderd stadium, maar wanneer de verbouwing is afgerond zullen docenten moeten worden begeleid in het benutten van de nieuwe mogelijkheden.

Aanbeveling D2: maak meer informatie over active learning online beschikbaar

Veel nuttige informatie over onderwijsinnovatie is niet of moeilijk online te vinden. Ten tijde van de Coronacrisis heeft ESI hierin een flinke inhaalslag gemaakt. De faculteit zal zich sterk maken voor continuering en uitbreiding van deze voorziening, en ook zelf, via de website van CLIQ, informatie aanbieden. Het betreft o.a. een opsomming van de beschikbare software (ook aanbevolen gratis tools) en hoe deze te gebruiken, aanbevelingen voor het omzetten van cursussen naar een active learning formaat, informatie over (al dan niet online) toetsen.

Aanbeveling D3: bevorder de afstemming van vakken binnen programma's

Een coherent onderwijsprogramma biedt de garanties die nodig zijn om studiesucces te waarborgen. Veel garanties zijn ingebouwd in de afzonderlijke vakken, maar op programma-niveau moeten vakken op de juiste wijze op elkaar afgestemd zijn. Dat vergt afstemming tussen de bij verschillende vakken betrokken docenten en een beschrijving van het programma die verder gaat dan een opsomming van vakken. Leerlijnen zijn een voorbeeld van een structuur die vakken met elkaar verbindt, maar ook series van opeenvolgende vakken die via hun toetsing bijdragen tot de realisering van eindkwalificaties zijn voorbeelden van zulke structuren. Over de progressie binnen zulke series van vakken dient een continue dialoog tussen student en de betrokken docenten plaats te vinden. Beide hebben dus een boodschap aan wat er voorafgaand aan een bepaald vak gebeurd is en welke stappen in welk tempo de student nog moet zetten om uiteindelijk de eindkwalificaties te realiseren.

Aanbeveling D4: biedt ruimte voor onderwijspilots

Het hoger onderwijs zal zich blijven vernieuwen. Volg actief actuele ontwikkelingen binnen en buiten de RUG, en initieer pilots om nieuwe mogelijkheden te verkennen.

Aanbeveling D5: biedt studenten mogelijkheden voor flexibel onderwijs

Een ontwikkeling die in het hbo reeds enkele jaren plaatsvindt is de flexibilisering van het onderwijs. Onder deze vlag varen uiteenlopende initiatieven die gemeenschappelijk hebben dat de vaste onderwijsprogramma's losgelaten worden. Opleidingen definiëren pakketten van leeruitkomsten waarin

gespecificeerd wordt wat studenten na afronding hiervan moeten kennen en kunnen. Vervolgens worden contracten met studenten gesloten hoe zij deze leeruitkomsten zullen gaan realiseren. Die trajecten kunnen in de praktijk dus variëren. Ze kunnen interessant zijn voor reguliere studenten maar ook voor externen die onderwijs willen volgen (denk aan lifelong learning, internationale studenten die niet - meer - naar Groningen komen). Het moge duidelijk zijn dat dit soort initiatieven een aanzienlijke extra inspanning vergen bij het plannen, afstemmen en documenteren van de bijbehorende afspraken en dat er extra aandacht moet uitgaan naar de borging van de kwaliteit van de toetsing. We denken dat dit een ontwikkeling op langere termijn gaat worden.

E. AANBEVELINGEN BETREFFENDE DE DIGITAL TURN

Aanbeveling E1: leidt docenten op om de Digital Turn vorm te geven in hun onderwijs

Om de introductie van de 'Digital Turn in research' in het facultaire onderwijs te laten slagen moeten de vaardigheden in het gebruik van digitale tools voor onderzoeksdoeleinden in de curricula worden opgenomen. Dat vereist een herziening van programma's en afstemming binnen en tussen leerlijnen. Docenten die niet vertrouwd zijn met de tools zullen moeten worden bijgeschoold. Er komen Learning Labs (bijvoorbeeld het Digital Humanities Lab, Virtual Reality Lab) om studenten onderzoek te laten doen met de tools uit het werkveld en de aansluiting met de arbeidsmarkt te verbeteren.